

Ներքին կայունարարների արդյունավետության բարձրացումը որպես արտաքին շոկերի նկատմամբ ՀՀ տնտեսության խոցելիությունը նվազեցնող գործոն

Պետրոսյան Գ.Ա.

ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիա /Հայաստան, Երևան/
garik.petrosyan@hotmail.com

Վճռորոշ բառեր՝ ներքին կայունարարներ, արտաքին շոկեր, մակրոտնտեսական կայունություն, հարկաբյուջետային քաղաքականություն, տնտեսության խոցելիություն, եկամտային հարկ, պրոգրեսիվություն

Повышение эффективности автоматических стабилизаторов как фактора, снижающего уязвимость экономики Армении к внешним шокам

Петросян Г.А.

Академия государственного управления РА (Армения, Ереван),
garik.petrosyan@hotmail.com

Резюме: Способность быстро реагировать на изменения экономических циклов в результате воздействия внешних шоков имеет решающее значение для макроэкономической стабильности и устойчивого экономического роста в стране. Однако процесс разработки и осуществления налогово-бюджетной политики имеет значительные временные задержки, что снижает способность быстро реагировать на внешние шоки. Внутренние стабилизаторы экономики не имеют таких недостатков. В статье рассматриваются способы повышения эффективности автоматических стабилизаторов в экономике Республики Армения. Было обосновано, что увеличения прогрессивности налога на доходы будет способствовать увеличению последнего как автоматического стабилизатора, а также будет иметь долгосрочное позитивное влияние на реальный темп роста ВВП и другие макроэкономические показатели.

Ключевые слова: внутренние стабилизаторы, внешний шок, макроэкономическая стабильность, фискальная политика, уязвимость экономики, налог на доходы, прогрессивность

Increasing the efficiency of automatic stabilizers as a factor reducing the vulnerability of Armenia's economy to external shocks

Petrosyan G.A.

The Public Administration Academy of the RA (Armenia, Yerevan)
garik.petrosyan@hotmail.com

Abstract: The ability of macroeconomic policy to respond quickly to changes in economic cycles as a result of external shock effects is crucial for macroeconomic stability and sustainable economic growth in the country. However, the process of developing and implementing fiscal policy has a considerable amount of time delays, which reduces the ability to react quickly to external shocks. The automatic stabilizers of the economy lack these shortcomings. The article focuses on enhancing the efficiency of automatic stabilizers in Armenian economy. It is justified that increase of progressivity of the revenue tax will contribute to raising the role of the latter as an automatic stabilizer and will have a long-run positive impact on real GDP growth rates and other macroeconomic indicators.

Keywords: automatic stabilizers, external shocks, macroeconomic stability, fiscal policy, vulnerability of the economy, income tax, progressivity

Դիսկրեցիոն¹ կամ ընդհատ հարկաբյուջե-

¹ Հարկաբյուջետային քաղաքականությունը համարվում է դիսկրեցիոն (discretionary), երբ պետական ծախսային կամ հարկային քաղաքականությունները փոփոխվում են տնտեսության ներկա վիճակին արձագանքելու և այն կայունացնելու նպատակով:

տային քաղաքականությունը արտաքին շոկերի նկատմամբ ՀՀ տնտեսության խոցելիությունը նվազեցնելու գործում ունի որոշ սահմանափակումներ: Մասնավորապես, այն ունի բավականին մեծ ժամանակային խզումները, որը կապված է քաղաքականության մշակման

և իրագործման գործընթացների հետ: Բացի դրանից տնտեսության կայուն վիճակին վերադառնալուն պես քաղաքականությունը չի վերադառնում իր նախնական վիճակին: Այս թերություններից զուրկ են տնտեսության ներքին կայունարարները: Դրանք ավելի արագ են արձագանքում տնտեսական պարբերաշրջաններին և չեն պահանջում քաղաքական որոշման ընդունում: Այս և այլ առավելությունների համար ներքին կայունարարները կարելի է համարել հարկաբյուջետային քաղաքականության առաջնային գործիքները²: Ներքին կայունարարների ազդեցության չափը կախված է տնտեսությունում պետական հատվածի կըշռից, սակայն, կան նաև դրանք բարելավելու մեխանիզմներ առանց պետական հատվածի կշռի մեծացման³:

Հարկային քաղաքականության տեսանկյունից ներքին կայունարարներ կարող են լինել այն ուղղակի հարկերը, որոնք կապված են տնտեսվարող սուբյեկտների տնտեսական գործունեության արդյունքների հետ: Մասնավորապես՝ այդպիսի հարկերն են եկամտային հարկը և շահութահարկը: Սպառման հարկերը (ԱԱՀ, Ակցիզային հարկեր) ավելի ուշ են արձագանքում տնտեսական պարբերաշրջանների փոփոխություններին, հետևաբար, ավելի քիչ կայունացնող ազդեցություն են ունենում: Եկամտային հարկի՝ որպես ներքին կայունարարի կայունացնող ազդեցությունը մեծանում է դրա պրոգրեսիվության մեծացման հետ միասին:

Եկամտային հարկի դրույքաչափերը գործող օրենսդրությամբ պրոգրեսիվ են, սակայն անհրաժեշտ է պարզել, թե արդյոք գործող աճողական դրույքաչափերը ապահովում են ընդհանուր հարկման համակարգի պրոգրեսիվության անհրաժեշտ մակարդակ, թե ոչ:

2016թ. տվյալներով ՀՀ վարձու աշխատողների կազմում մինչև 150000 դրամ ամսական եկամուտ ունեցողների տեսակարար կշիռը կազմել է 66.2%, իսկ 150000-ից մինչ 2 000 000 դրամ և դրանից ավելի եկամուտ ունեցողների տեսակարար կշիռները կազմել է համապա-

տասխանաբար 33.6 և 0.3 տոկոս⁴:

Աղյուսակ 1.

Եկամտային հարկի դրույքաչափերը ՀՀ-ում 2018թ. հունվարի 1-ի դրությամբ⁵

Հարկման բազայի ամսական մեծությունը	Եկամտային հարկի դրույքաչափերը
մինչև 150 000 դրամը ներառյալ	23 տոկոս
150 000 դրամից մինչև 2 000 000 դրամը ներառյալ	34500 դրամ՝ գումարած 150 000 դրամը գերազանցող գումարի 28 տոկոսը
2 000 000 դրամից ավելի	552 500 դրամ՝ գումարած 2 000 000 դրամը գերազանցող գումարի 36 տոկոսը

Ստացվում է, որ առավելագույն 36 տոկոս դրույքաչափը գործում է միայն 0.3 տոկոս հարկատուների համար: Այստեղից կարելի է ենթադրել, որ եկամտային հարկի ամենաբարձր՝ 36% դրույքաչափը գործնականում չի ապահովում հարկատեսակի պրոգրեսիվության աճ: Այնուամենայնիվ, պրոգրեսիվության վերաբերյալ դատողություններ անելու համար ընդունված է օգտագործել եկամտային հարկի առաձգականության գործակիցը⁶՝ օգտագործելով հետևյալ բանաձևը, որը կիրառել ենք ՀՀ եկամտային հարկի պրոգրեսիվությունը գնահատելու համար.

$$\varepsilon = \frac{\sum_{i=1}^n \gamma_i MR_i}{\sum_{i=1}^n \gamma_i AR_i}$$

որտեղ՝ ε -ը հարկի առաձգականության գործակիցն է, γ_i -ն i -րդ խմբի եկամուտների կշիռն է ընդհանուր եկամուտներում, MR_i -ն i -րդ խմբի համար եկամտային հարկի սահմանային դրույքաչափն է, իսկ AR_i -ն i -րդ խմբի եկամտային հարկի միջին դրույքաչափն է:

Վերոնշյալ բանաձևում, i -ն իրենից ներկայացնում է հարկային բազայի սահմանաչափերը, որոնք երեքն են՝ 0-ից 150 000 ՀՀ դրամ

² Auerbach A.J., Fiscal Policy, University of California, Berkeley, October 5, 2017, p. 12

³ Baunsgaard T., Symansky S.A., Automatic Fiscal Stabilizers, IMF Staff Position Note, September 28, 2009, SPN/09/23, pp. 7-15

⁴ Հաշվարկվել է հեղինակի կողմից՝ ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության կողմից տրամադրված տվյալների հիման վրա

⁵ ՀՀ հարկային օրենսգիրք, ընդունվել է 04.10.2016թ., ուժի մեջ է 01.01.2018թ.-ից, հոդված 150, կետ 1

⁶ Kakwani N.C., Measurement of Tax Progressivity: An International Comparison, The Economic Journal, Vol. 87, No. 345, March, 1977, pp. 71-80

եկամուտ ունեցողների խումբը, 150 000-ից մինչև 2 000 000 ՀՀ դրամ և դրանից ավել ամսական եկամուտ ունեցողների խմբերը: Հարկի սահմանային դրույքաչափը հարկային օրենսգրքով սահմանված դրույքաչափերն են, որը ցույց է տալիս, թե եկամտի հավելյալ մեկ միավորի քանի տոկոսն է ենթակա վճարման: Իսկ եկամտային հարկի միջին դրույքաչափը, որոշվում է փաստացի վճարված հարկի գումարի և հարկման բազայի հարաբերությամբ: Որքան առաձգականության գործակիցը մեծ է 1-ից, այդքան պրոգրեսիվ է եկամտային հարկի ռեժիմը: Եթե այն հավասար է մեկի կամ փոքր է մեկից, ապա եկամտային հարկը պրոգրեսիվ չէ կամ ռեգրեսիվ է:

Այսպիսով, վերոնշյալ բանաձևի օգնությամբ, օգտագործելով 2016թ. ՀՀ փաստացի աշխատավարձերի տվյալները՝ հաշվարկել ենք եկամտային հարկի առաձգականության գործակիցը, որը հավասար է 1.07: Այսինքն, եկամտային հարկի գործող համակարգի պրոգրեսիվությունը շատ փոքր է:

Վարձու աշխատողների եկամուտները կենտրոնացած են ցածր՝ 150000 դրամ շեմի շրջանում, հետևաբար հարկի դրույքաչափի փոփոխությունը՝ առավելագույն դրույքաչափի բարձրացումը կամ նվազագույնի իջեցումը, նշանակալի ազդեցություն չի ունենա պրոգրեսիվության աճի վրա: Փոխարենը ավելի նպատակահարմար կլինի սահմանել հարկման միասնական դրույքաչափ և դրա հետ միասին կիրառել չհարկվող եկամտի սահմանաչափը: Այսպիսի մոտեցման արդյունքում գործնականում եկամտային հարկը դառնում է ավելի պրոգրեսիվ և մեծանում է եկամտային հարկի վերաբաշխման գործառույթի արդյունավետությունը: Չհարկվող շեմի և միասնական դրույքաչափի հստակ չափերի որոշումը կախված է հարկաբյուջետային քաղաքականության ընթացիկ շրջանակներից և նպատակներից: Չհարկվող շեմի ընտրությունը կարող է կապվել աղքատության շեմի կամ նվազագույն աշխատավարձի մակարդակի հետ: Վերջիններս օգտագործելով հաշվարկել ենք եկամտային հարկի այլընտրանքային տարբերակներ, որոնք ներկայացված են Աղյուսակ 2-ում:

Աղյուսակ 2-ում 1-ից 3-րդ տարբերակներում չհարկվող շեմը հավասար է համապատասխանաբար աղքատության պարենային

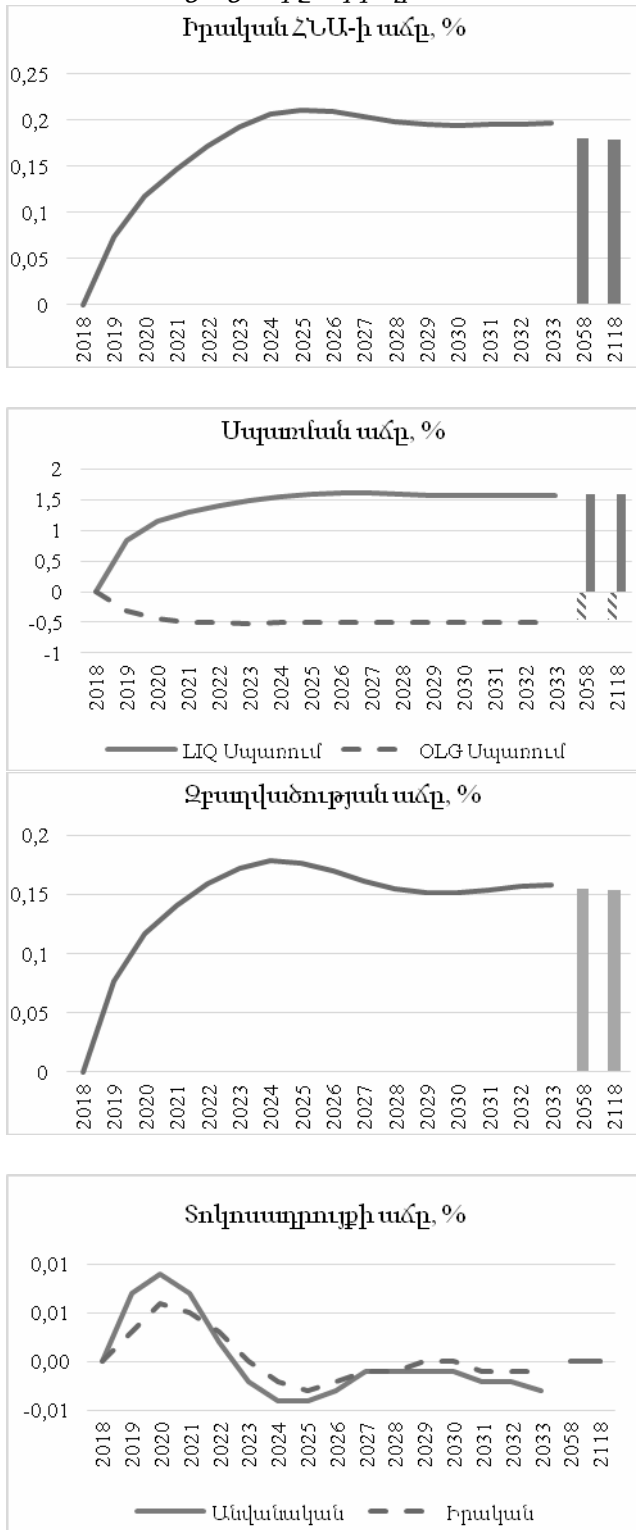
գծին, աղքատության ստորին գծին և աղքատության վերին գծին⁷: Տարբերակ 4-ում չհարկվող շեմը հավասար է նվազագույն աշխատավարձին: Հարկման դրույքաչափերը հաշվարկված է այնպես, որ գործող համակարգի համեմատությամբ հարկային եկամուտների փոփոխությունը լինի չեզոք: Ինչպես երևում է, միասնական դրույքաչափի և չհարկվող շեմի կիրառումը ապահովում է ավելի պրոգրեսիվ հարկման համակարգ՝ մինչև հարկային եկամուտների պարագայում, ընդ որում, հարկի առաձգականությունը աճում է չհարկվող շեմի աճի հետ միասին:

Եկամտային հարկի պրոգրեսիվության աճի արդյունքում եկամուտների վերաբաշխումը ավելի արդյունավետ է իրականացվում, քանի որ հարկման բեռը փոխանցվում է ցածր եկամուտ ունեցող աշխատողներից բարձր եկամուտ ունեցող աշխատողներին: Արդյունքում ցածր եկամուտ ունեցողների տնօրինվող եկամուտը աճում է, որը կարող է ունենալ դրական մակրոտնտեսական ազդեցություն: Այսպիսի հարկային բարեփոխման մակրոտնտեսական ազդեցությունը գնահատելու համար օգտագործել ենք օգտագործվել է Արժույթի միջազգային հիմնադրամի կողմից մշակված դրամավարկային և հարմաբյուջետային գլոբալ ինտեգրված մոդելը, որը իրենից ներկայացնում է դինամիկ ստոխաստիկ ընդհանուր հավասարակշռության մոդել: Մոդելի գնահատման արդյունքները ներկայացված են Գծապատկեր 1-ում:

Վերոնշյալ հարկային քաղաքականության արդյունքում սահմանափակ իրացվելիությամբ տնային տնտեսությունների սպառումը աճում է ավելի շատ, քան բարձր եկամուտներով տնային տնտեսությունների սպառման անկումն է: Արդյունքում, այսպիսի հարկային համակարգի կիրառումը կնպաստի եկամտային հարկի՝ որպես ներքին կայունարարի արդյունավետության բարձրացմանը, ինչպես նաև բնակչության եկամուտների վերաբաշխմանը, հետևաբար՝ անհավասարության կրճատմանը:

⁷ «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2017», ՀՀ ՄՎՄ, էջ. 113

Գծապատկեր 1. ՀՀ եկամտային հարկի պրոգրեսիվության աճի երկարաժամկետ ազդեցությունները մակրոտնտեսական ցուցանիշների վրա

Շահութահարկի գծով պրոգրեսիվ դրույքաչափի սահմանումը հնարավոր չէ, հետևաբար, շահութահարկի՝ որպես ներքին կայունարարի արդյունավետությունը բարձրացնելու համար անհրաժեշտ է այն հնարավորինս մոտեցնել տնտեսվարողների ընթացիկ տար-

վա շահույթին: Ներկայումս շահութահարկը վճարվում է կանխավճարների տեսքով, որը հաշվարկվում է նախորդ տարվա շահութաբերության հիման վրա⁸: Այս դեպքում ստացվում է, որ շահութահարկը տնտեսական պարբերաշրջաններին արձագանքում է մեկ տարի ուշացմամբ: 2018թ.-ից գործող Հարկային օրենսգրքում նախատեսված է նոր մոտեցում, ըստ որի հարկ վճարողները կարող են իրենց հայեցողությամբ շահութահարկի կանխավճարներն իրականացնել նախորդ եռամսյակի փաստացի շահույթի հիման վրա⁹: Վերջինս հնարավորություն է տալիս հարկաբյուջետային քաղաքականությանը ավտոմատ կերպով արձագանքել տնտեսական անկմանը կամ վերելքին հենց նույն տարում: Հետևաբար, ավելի նպատակահարմար է կիրառել երկրորդ մոտեցումը՝ այն դարձնելով ոչ թե այլընտրանքային, այլ շահութահարկի կանխավճարի հաշվարկման միակ տարբերակը:

Ամփոփելով կարող ենք նշել, որ արտաքին շուկերի ազդեցությունների արդյունքում տնտեսական պարբերաշրջանների փոփոխություններին արագ արձագանքելու նպատակով տնտեսության ներքին կայունարարների արդյունավետության բարձրացումը կարող է ունենալ նաև երկարաժամկետ դրական ազդեցություն իրական ՀՆԱ-ի աճի տեմպի և այլ մակրոտնտեսական ցուցանիշների վրա: Մասնավորապես եկամտային հարկի պրոգրեսիվության բարձրացումը կնպաստի բնակչության եկամուտների վերաբաշխման արդյունավետության աճին, հետևաբար նաև կաճի ամբողջական սպառումը և զբաղվածության մակարդակը:

⁸ ՀՀ հարկային օրենսգրքի, ընդունվել է 04.10.2016թ., ուժի մեջ է 01.01.2018թ.-ից, հոդված 135, կետ 1

⁹ նույն տեղում, կետ 4

Եկամտային հարկի միասնական դրույքաչափերի տարբերակները

	Գործող	Տարբերակ 1	Տարբերակ 2	Տարբերակ 3	Տարբերակ 4
Դրույքաչափը	23%, 28%, 36%	29.2%	31.2%	32.8%	36.3%
Չհարկվող շեմը	0	23,313	33,418	40,867	55,000
Արդյունավետ դրույքաչափ	25.4	25.4	25.4	25.4	25.4
Առաձգականության գործակից	1.07	1.15	1.23	1.29	1.43
Հարկային եկամուտների փոփոխություն, մլն դրամ	-	0	0	0	0

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Auerbach A.J., Fiscal Policy, University of California, Berkeley, October 5, 2017.
2. Baunsgaard T., Symansky S.A., Automatic Fiscal Stabilizers, IMF Staff Position Note, September 28, 2009, SPN/09/23.
3. Kakwani N.C., Measurement of Tax Progressivity: An International Comparison, The Economic Journal, Vol. 87, No. 345, March, 1977.
4. ՀՀ հարկային օրենսգիրք, ընդունվել է 04.10.2016թ., ուժի մեջ է 01.01.2018թ.-ից:
5. «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2017», ՀՀ ԱՎԾ: